

MANIFEST VAN HET TAALCOLLECTIEF

Een pleidooi voor een taalrenaissance in het hoger onderwijs van de 21^e eeuw – te beginnen met Nederlands

De talen hebben het zwaar te verduren in ons hoger onderwijs. Kleine talenstudies aan universiteiten worden opgeheven, studierichtingen als Duits en Frans verdwijnen of worden geïntegreerd in algemene letterenstudies en veel lerarenopleidingen in de talen staan onder druk, zeker in het hbo. De kennis van talen als Duits en Frans is onder studenten in enkele decennia dramatisch afgenomen en het is in de meeste opleidingen een zeldzaamheid geworden om gebruik te maken van Duitse of Franse boeken. Ondertussen laat ook de beheersing van het Nederlands te wensen over.

Al in de middeleeuwen vormde het zogenoemde *trivium* – bestaande uit grammatica, logica en retorica – de eerste fase van de academische vorming. Mede om die reden zijn de universiteiten van oudsher plaatsen geweest waar de kennis van talen en de kunst van het vertalen werden gecultiveerd. Taalvaardigheid was bovendien een essentieel onderdeel van de academische vorming waarmee de maatschappelijke bovenlaag werd klaargemaakt voor haar rol in de wereld.

Merkwaardig genoeg lijkt ons hoger onderwijs deze cultivering van taal niet meer te zien als een kerntaak. De verwaarlozing daarvan begint met de eigen moedertaal. Men voert misschien nog wel een taaltoets Nederlands in, maar op veel opleidingen aan onze universiteiten en hogescholen wordt nauwelijks meer aandacht besteed aan taalvaardigheid (in de meeste brede zin van het woord). We hebben het dan niet zozeer over spelling en elementaire grammatica, maar vooral ook over het helder en duidelijk spreken en schrijven, het gestructureerd verwoorden van een gedachtegang, het onderscheiden van hoofd- en bijzaken, het samenvatten van teksten en parafraseren van andermans denkbeelden, het opbouwen van een betoog in aansprekende bewoordingen, het beschikken over een rijke woordenschat en het gebruik daarvan met gevoel voor nuance, stijl en toon.

In de meeste opleidingen van ons hoger onderwijs wordt aan deze beheersing van de moedertaal weinig serieuze aandacht geschonken. Dit leidt niet alleen tot een zekere taalverschraling, maar ook tot een daling in de kwaliteit van ons denken. Bovendien neemt daardoor het vermogen af om zich in andere mensen en gedachtewerelden in te leven. Ons begripsvermogen en gevoelsleven zijn namelijk innig verbonden met de moedertaal en de mate waarin die tot bloei is gebracht. Precies daarom is het soms ook zo moeilijk om bepaalde woorden te vertalen; het betekenisgevoel ervan is niet zomaar in een andere taal om te zetten. De vertaling van een simpel popliedje maakt dat al duidelijk.

Gegeven de bovengenoemde ontwikkeling is de massale verengelsing van ons hoger onderwijs bijzonder verontrustend. De meerderheid van masteropleidingen in het universitair onderwijs wordt momenteel aangeboden in het Engels. Deze ontwikkeling vindt nu ook plaats op *bachelorniveau*. In het hoger beroepsonderwijs is inmiddels zo'n twintig procent van de opleidingen in het Engels en het tempo van de verengelsing neemt toe. Maar dat is niet het enige: de hele uitstraling van onze universiteiten en hogescholen begint op veel plaatsen Nederengelse vormen aan te nemen: de bordjes en posters die ophangen in de gebouwen, de teksten en slogans op de website, de publieke debatten en zelfs feestredes – het is in toenemende mate Engels wat de klok slaat. Men begint in het Engels te corresponderen en te vergaderen (omdat er nu eenmaal buitenlandse collega's zijn) en her en der wordt verordonneerd dat Engels de nieuwe voertaal van de instelling is.

Terwijl de beheersing van het Nederlands te wensen over laat, schakelt men over op een vreemde taal. Wie echter zijn eigen taal niet goed beheerst, zal ook een vreemde taal niet goed onder de knie krijgen. Feitelijk gaat het ook helemaal niet om de verengelsing van ons onderwijs, maar om het oprukken van *globish* in de wereld, dat wil zeggen een uitgekledede vorm van Engels die een simpele grammatica kent en die bestaat uit zo'n vijftienhonderd woorden. Het is vrijwel onvermijdelijk dat het Engels op onze hogescholen en universiteiten de vorm van *globish* aanneemt; het is namelijk niet onze moedertaal.

Globish is de taal van de globalisering die zich bij uitstek leent voor het economisch verkeer, de snelle informatie-uitwisseling en de mondiale kennisdeling in de wetenschap. De nuances van taal zijn daarin veelal van ondergeschikt belang. In bijvoorbeeld de exacte

wetenschappen beschikt men over een eigen mathematische en formulaire taal, zodat de precisie en nuances van de natuurlijke taal er minder toe doen. Het rekenende denken is van andere aard dan het verwoordende denken. Toch geldt ook in de exacte disciplines dat de beheersing van de natuurlijke taal van belang is om goed te begrijpen wat er aan de hand is. Dit begrip komt in de eigen moedertaal doorgaans sneller tot stand dan in een vreemde taal; iets wat zeker in een didactische context niet uit het oog moet worden verloren.

Maar laat er geen misverstand over bestaan: *we zijn niet tegen het gebruik van Engels in het hoger onderwijs*. Daar zijn soms heel goede redenen voor. De afgelopen decennia is Engels in vrijwel alle disciplines de *lingua franca* van de wetenschap geworden. Het is de taal om mondiaal met elkaar te communiceren en kennis uit te wisselen. In die zin is het ook begrijpelijk en terecht dat de voertaal van veel *research-masters* op de universiteit Engels is.

Toch willen we ook bij deze ‘verengelsing’ van het wetenschappelijk onderzoek wel een kanttekening maken. De laatste jaren zijn stevige bezwaren geuit tegen de uniformeringsdwang die heerst in de hedendaagse onderzoekscultuur aan universiteiten. Nationale en meer taal- en cultuurgebonden wetenschapstradities gaan verloren onder invloed van een onderzoeksparadigma waarin de nadruk ligt op de publicatie van Engelstalige artikelen in toptijdschriften. Dit gaat onder meer ten koste van het boek - een andere manier van publiceren – die zeker in de geesteswetenschappen van grote betekenis is.

Waar het gaat om de menswetenschappen, zien we bovendien dat de eigen taal en cultuur doorwerken in de vorm die het wetenschappelijke onderzoek aanneemt. Zo kennen we zelfs een Nederlandse, Engelse, Franse en Duitse ‘Verlichting’: de vorm van rationaliteit van de verschillende Verlichtingsdenkers wordt steeds gevoed door de desbetreffende cultuur. Daarin liggen altijd ook bepaalde waarden besloten. Het goed beheersen van de eigen taal is bijna een voorwaarde om te kunnen achterhalen ‘wat er leeft onder mensen’ en dat te benoemen. Zodra de sociale wetenschappen de voeling met de eigen taalgemeenschap verliezen, lopen ze het gevaar los te zingen van het maatschappelijk leven. Ook in de economische wetenschappen is het belangrijk om rekening te houden met nationale tradities: het bekende onderscheid tussen het zogenoemde Rijnlandse- en Angelsaksische model geeft al aan dat ook hier de kennis van het economisch leven een lokale, taalgebonden dimensie kent.